

Kockázati társadalom és felelősség

Konferencia a Pécsi Tudományegyetemen az alkalmazott filozófiáról

Társadalmunk válságban van. A természet, amit elavult és pusztító technológiánkkal teszünk tönkre, egyre szélsőségesebb módokon próbálja felhívni a figyelmet fenntarthatatlan életmódunkra. Gazdaságunk összeomlóban van, de még mindig azt hisszük – a csúcsfogyasztók boldog önteltségével –, hogy a jólét egyetlen mutatója a GDP. Kultúránk mélypontján pedig egyre ijeszőbb és radikálisabb megnyilvánulások kapnak szabad utat, mintha a problémák megoldásában valóban szerepet kaphatna a rasszizmus, a xenofóbia. Ezekre az egymással szorosan összekapcsolódó problémákra reagálnia kell minden embernek. Ebben a szellemben szervezett konferenciát az ETHOSZ Tudományos Egyesület és az Alkalmazott Filozófiai Társaság a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa programjaként a baranyai megyeszékhelyen, 2010. április végén.

Az esemény nemzetközinek tekinthető, hiszen Szerbiából, Romániából és Szlovákiából is jöttek előadók. Az előadások, ahogy az esemény elnevezése is enged következtetni, alapvetően Ulrich Beck *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba* című munkájára reflektáltak, bár néha csupán közvetve. Azonban az egész rendezvény alatt érezni lehetett Beck gondolatiságnak jelenlétét.

A konferencia nyitó előadását a magát politikai filozófusként definiáló Lányi András tartotta meg *A kockázati társadalom vége* címen. Állítása szerint, Ulrich Beck társadalmi modellje leáldozott. Az új társadalomnak politikai alapon kell rendeződnie, csak a közösségi

megállapodásokra támaszkodva, nem pedig a technokráciára és a gazdasági szakemberekre. Globális világunk gazdasági, környezeti és kulturális válsága bebizonyította, hogy a technikai fejlődés nem hozott, de nem is fog bőséget hozni minden ember számára. A társadalom fenntarthatóságának érdekében a közösségnek az arisztotelészi értelemben vett politikai rendszer szerint kell újraszerveződnie, amely az ideális, az egyén és a közösség érdekellentéit harmonizálni képes állam mibenlétének platóni kérdésére keresi, és a közösségi összetartásban leli meg a választ.

Szabó Tibor előadásának címe *A globális visszafogott fejlődés paradigmája* volt. Szabó állítása szerint a jelenlegi „új világrend” számos kihívást tartogat az emberiség jövője számára, bár több társadalom- és politikatudós megoldást kínál erre a problémára. A kapitalista gazdaság növekedésre alapozott elméletével és gyakorlatával szemben a francia közgazdász, Serge Latouche a „visszafogott-növekedés” paradigmáját dolgozta ki, ami annyit jelent, hogy az „újkapitalizmus” negatív hatásaival és a túlnépese-
dés problémájával úgy kell számolni, hogy az együttműködés és a termelési és fogyasztási etika fontosságát emeljük ki.

A csütörtök délelőtti program második szekciójának nyitóelőadását Losoncz Alpár tartotta meg *A kockázati társadalom és a felvilágosodás eszményei* címen. Előadásában a modern kapitalizmust „cunami kapitalizmusnak” nevezte, utalva arra, hogy míg a fejlett társadalom még mindig bízik a technológiai fejlődés mindent megoldó varázserejében, addig a természet egyre radikálisabb jelenségekkel válaszol azokra a próbálko-

zásokra, amelyekkel az ember megpróbálja leigázní. Losoncz a tudományosan közvetített tudás és a döntés kényszere közötti divergenciát az éghajlatváltozással kapcsolatos diskurzus vonatkozásában elemezte. Kitért *Nicholas Stern* jelentésére és az ezzel kapcsolatos dilemmákra, végül felvázolt egy spinozista értelmezést, ami szerint, hogy ne tudjuk lerázni magunkról a cselekvés felelősségét és kényszerét, a természeti (és társadalmi) katasztrófát elkerülhetetlennek kell feltételeznünk.

Garaczi Imre, a veszprémi Pannon Egyetem Társadalomtudományok és Európai Tanulmányok Tanszékének docense, számos periodika szerkesztője előadásában *a társadalmi modellekről és kockázatokról* osztott meg gondolatokat a megjelentekkel. Állítása szerint a társadalom gyors változásokon megy keresztül. Példaként a gazdasági szerepvállalók átalakulását hozta fel, hiszen a múlt század nyolcvanas éveiben még több száz vállalat osztozott a világ javainak nagy részén, napjainkban pedig alig egy-két tucat multinacionális, vagy transznacionális cég irányítja a világ gazdasági életét. Jósata szerint a gazdasági szempontból dinamikus fejlődő országok át fogják venni a hatalmat az Egyesült Államoktól.

Szécsi Gábor *Globalizáció és felelősség* című előadásával folytatódott a program. Az előadásból kiderült, hogy az elektronikus kommunikáció, illetve az ezzel szorosán összekapcsolható technológiai háttér újfajta módon értelmezhető (globális) világ eljövételét jelzik. A világméretekben összekapcsolódott kommunikációs hálózatok olyan nézőpontot teremtenek, amelyekben minden eddiginél összetettebbé válnak a közösségről, társadalomról és a felelősségről alkotott fogalmaink. Ezek a fogalmak pedig alapját képezik egy olyan információközösség eszméjének, amelyekben az egyén

kommunikációs attitűdjét az határozza meg, hogy milyen módon tekinti magát egy információs hálózat folyamatosan elérhető elemének.

Tóth I. János *Kockázati felelősség – Beck és Jonas* címet viselő prezentációjában összehasonlította a két szerző alapvető gondolatait, majd több lehetséges jövőképet is bemutatott. Tóth szerint mindkét szerző a technikai fejlődéssel kapcsolatos kérdéseket helyezte mondanója középpontjába, illetve mindkét szerző egyik központi tézise, hogy a XX. század második felére az ember és a világ viszonya alapvetően megváltozott. Összeomlott a mechanikus világkép, és a technikai cselekvés jelentősége megnövekedett.

Márfai Molnár László *A kockázati tőke és a felelősség rendszerei* című előadásban röviden felvázolta a posztindusztriális korig vezető utat a tőkefajták változásai szerint, majd bővebben bemutatta a posztindusztriális kor ellentmondásait és jellemzőit, elsősorban *Castells* és *Foucault* szemszögéből. A posztindusztriális korban az információtól való függés növeli az egyenlőtlenségeket, ami bűnözéshez vezet, de az információs hálózatok logikája akár egész népcsoportokat is marginalizálhat azáltal, hogy kizárják őket a hálózatból. A társadalmi problémák megoldása a nevelés lehet, aminek célja az instabil posztmodern szubjektum morális artikulációja a narratíva révén.

Trautmann László és *Gervai Pál*, a *Létebiztonság és kockázat* című előadásukban nem csupán a neoliberalizmus hibáira mutattak rá, hanem a hazai politikai diskurzusban az azt megalapozó „vulgármarxista” szemlélet kritikáját is hangsúlyozták. Trautmann László szerint a közgazdaságtudományról való filozófiai gondolkodás a fejlődés fogalmának újraértelmezését is igényli, míg a demokra-

tikus értékek (biztonság, szabadság, jólét) érvényesítése a gazdaságban kijelöl egy fejlődési pályát, amiből a felzárkózási folyamat fakad.

Himfy József szerint – ahogy ezt kifejtette a *Politika előtt, politika után* címet viselő előadásában – korunk liberális demokráciáját a jog uralma, a kölcsönösen igazolt normákon alapuló politikai akaratképzés és a polgári részvétel jellemzi. Ezek azonban bizonyos polgári készségeket igényelnek, amelyek közül Himfy kétfélet különböztetett meg: az állampolgári és a habituális értelemben vett készségeket. Az előadó a normatív készségek elengedhetetlen voltát hangsúlyozva mutatott rá mindkét „erény” hasznosságára demokráciáinkban.

Bár a konferencia program szerint a soron következő előadását a *Vigh Zoltán –Gajinov Tamara* szerzőpáros készítette, de a pódiumra csak Vigh Zoltán lépett fel, aki egy rendkívül izgalmas kutatás eredményét mutatta be a hallgatóságnak. Az *Aarhusi Egyezmény (jogok és felelősség)* című előadásban Vigh felvázolta az egyezményt, három alappillérét (környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférés biztosítása; a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvétele; az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosítása), az egyezmény alkalmazását Szerbiában, illetve egy ezzel kapcsolatos kutatás eredményét. Ez utóbbi sajnos azt mutatta, hogy Szerbiában az emberek nem tájékozottak környezetvédelmi ügyekben.

A pénteki nap szekciójának (Felelőség és etika) reggeli, nyitó előadását *Ungvári Zrínyi Imre* tartotta meg *A függőség, a kockázat és a felelőség rendszerei* címen. Ungvári a kockázat jelenségét antropológiai tényezőként jellemezte, hiszen, bár minden állat ki van téve kockázatoknak, csak az ember éli meg kockázatoknak kitett létezésésként. A kockáza-

tok életünk szerves részévé váltak, az emberi létállapot természetéből adódóan. Így a szabadság fogalma azt jelenti, hogy ismerjük lehetőségeinket és élni tudunk velük, de ha döntünk, kitésszük magunkat a siker vagy a kudarc kockázatának.

A szekció első, délelőtti részének végén *Veress Károly* beszélt a felelősségről hermeneutikai megközelítésben. Szerinte a felelősséget szubjektumcentrikus nézőpontból, elsősorban etikai problémaként kezelik a hagyományos filozófiai elgondolások, azonban Veress vizsgálata eltért ettől a tradíciótól. Így a felelőség hermeneutikai megközelítésben dialogikus struktúráként feltételezett, amelynek a kérdés-válasz dialektikájaként kibomló mozgását a felelőség mindig mint kérdés nyitja meg és tartja fenn.

Barcsi Tamás előadásában (*Az ember tökéletesítésétől az új emberig – A humán biotechnológia kockázatai*) a humán biotechnológia legnagyobb lehetőségeivel, a génszbészettel és a klónozással foglalkozott. Ezek az eljárások óriási kockázatokkal járhatnak, ha nem felelősségteljesen alkalmazzák azokat: a tulajdonságok megváltoztatásának általánossá válása az emberi önmeghatározás jelentős átalakulásához és egy új eugenika kialakulásához vezethet. A biotechnológiai eljárások jelentős részét még nem alkalmazzák, ezért Barcsi irodalmi példákkal vázolta fel a lehetséges problémákat, konfliktusokat, segítségül hívva *Huxley* híres utópiáját, *Jevgenyij Zamjatyin*, *Abe Kobo* és *Houellebecq* a témához kapcsolódó munkáit.

Szolcsányi Tibor az orvostudomány integráns részévé vált placebo hatás és az orvosi etika kapcsolatát mutatta be. A placebo hatás egyre inkább használatos eljárás az orvoslásban, aminek pozitív eredményét számos kutatás igazolja, azonban ez a tudás olyan horderejű etikai kérdést vet fel, ami magának az orvos-

lásnak a leglényegibb természetét érinti. A kérdés az, hogy feladata-e az orvoslásnak a placebo hatás módszeres alkalmazása a terápiás praxisban, és ha igen, akkor ez miként oldható meg úgy, hogy az ne sértse a betegek autonómiáját. Szolcsányi érvelése szerint ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához az orvoslás jelenkori paradigmájának meghaladására van szükség.

A szekció és a konferencia záró előadását *Karikó Sándor* tartotta meg *A felelőtlenség kockázata* címmel. Karikó is utal arra a konferencia alatt szinte axió-

mává vált állításra, miszerint a technológiai fejlődés, a tudományok és az iparosodás előrehaladásával a kockázatok növekednek a mérséklődés helyett. Mindemellett nem árt vigyáznunk és óvatosan kell fogalmaznunk amikor a kockázatokról és a felelősségről gondolkodunk, értekezünk. Véggövetkeztetésként leszögezte: a szervezett felelőtlenség és a kollektív tehetetlenség problémáit minden eddiginél komolyabban kell megítélnünk.

GALAMBOS ATTILA